

állunk. Semmiképp sem nevezhetjük ugyanis a devotio moderna irodalmi megnyilvánulásait „humanista vallásos irodalom”-nak (uo.), márcsak azért sem, mert ez a megnevezés a „humanista” terminológia jelentésének bizonytalanná tételére vezet.

Az elmondottakból látható, hogy Mezey László utószava megbízható irányítói mindazok számára, akik történeti összefüggésükben kívánják megismerni a középkori magyar nyelvű irodalomra vonatkozó legszükségesebb tudnivalókat, az eredmények és problémák mai állását.

Egy hiányérzetünket azonban nem hallgathatjuk el. Mezey nem hangsúlyozza skollően azt, hogy a magyar nyelvű, és nem a magyar irodalomról van szó. Már első mondata is félreérthető, hiszen „a középkor magyar irodalma” nemcsak a közös nyelv segítségével összekapcsolt „kettős arculatú” (klerikus és világi) irodalmat jelenti, mint ahogy fejtegeti. Ezt! persze ő maga is jól tudja, de sajnos csaknem teljesen elfelejtkezik arról, hogy figyelmeztesse az olvasót: ez a „két arcúság” más értelemben, magyar nyelvűség és latin nyelvűség formájában is megvan egyazon időben.

Elismeréssel kell megemlítenünk a jegyzet-apparátust. Mezey minden szempontból eligazítja olvasóit, csupán a szójegyzék okoz némi problémát. A szómagyarázatok ugyanis kizárólagosan a kötet szöveggyűjteményi részére vannak tekintettel, így azok az idegen szavak, amelyek az utószóban és a jegyzetekben bukkannak fel, értelmezés nélkül maradnak.

Ha már Mezey felvette „szótárába” a *frater, káptalan, penitencia, testamentum* stb. szavakat — a népszerűsítés feladatát szem előtt tartva —, érdemes lett volna megmagyaráznia, mi a *hagiografikus átdolgozás* (402.), a bizánci *ritus* (415.), mit értünk „a *skolasztika* pontos fogalomrendszerezése szerint, részletes *divíziók*”-on (404.) stb. Azt is csak sajnálhatjuk, hogy a könyv nem közöl semmiféle mellékletet, pedig egy-egy próza vagy verses mű kódexbeli szövegének hasonmását szívesen láttuk volna, annál is inkább, hiszen egyébként az érdeklődők igen nehezen juthatnak hozzá eredeti szöveghez.

V. Kovács Sándor

KOZOCSA SÁNDOR : A MAGYAR IRODALOM BIBLIOGRÁFIÁJA 1954.

Bp. 1956. Művelt Nép Könyvkiadó, 232 l.

Kozocsa Sándor évi irodalmi bibliográfiája évtizedek óta a magyar irodalomtörténeti kutatás és irodalmi élet seregszemléje. A folszabadulás utáni kötetek egyre tökéletesbülő technikai megoldásokkal, teljességre törekvésükkel, mutatóikkal, javuló pontosságukkal különösképpen fontos segédeszközeivé váltak nem csupán a kutatásnak, de az irodalompolitikának is. Mindez nem jelenti, hogy nincsenek még megoldandó problémái ennek a rendkívül hasznos bibliográfia-típusnak. A mostani megjelölt kötetek kapcsán Oltványi Ambrus (It. 1955: 95—96. l.) és Szabó György (ITK 1955: 496—498) kifejtették elgondolásaikat, miként lehetne teljesebbé, pontosabbá tenni egy-egy év irodalmi bibliográfiáját. A mostani kötet e tanácsok jórészt örvendetesen megfogadta, így főként — Szabó Györgynek, mint lektornak elképzelései alapján — az eddigi mechanikus betűrendbe osztott általános részt igen világos, ésszerű csoportosításban adja. Oltványi Ambrus javaslata a gyűjteményes művek analitikus fölvételéről ugyancsak megvalósult. (Helyes lenne az ilyen címfölvételekben a szabvány szerint egyenlőségjel használata, mert így zavaróan folyik egybe a rész cím a kötet címmel, vö. pl. 16. lapon D. Szemző Piroska tanulmányá-

nál.) Jók és hasznosak a szögletes zárójelben adott címkiegészítések, magyarázatok (pl. a 21. lapon idézett Gergely Sándor-cikk esetében is), melyeket a régebbi kötetekben szintén hiába kerestünk.

Az örvendetes technikai fejlődés — amely a bibliográfia műfajában lényegi kérdés — nem homályosíthatja el a bibliográfiának néhány még mindig meglévő fogyatékoságát és pontatlanságát. Bár az eddigi bírálatok nem kifogásolták, föltétlenül szóvá kell tennem a betűrend merevségét mind az általános rész alcsoportjaiban, mind a személyi részben. Ez a mechanikus betűrend semmit sem mond, és a kötet-végi betűrendes névmutató következtében teljességgel fölösleges is. Emellett zavar is, hiszen szétdob olyan egymással összefüggő, időrendben egymásután következő cikkeket, mint Illyés Gyula és Gellért Oszkár vitája (30, 31). Nemcsak elválaszt, de megfordítja sorrendjüket is. Ez a fordított sorrend különösen zavaró, amikor Veres Péter két azonos témájú cikkéről van szó, s a „Még egyszer” kezdetű cikk előbb van! (45). Előbb olvasunk arról, hogy fölavatták Babits (70) vagy Gábor Andor (100) síremlékét — s csak utóbb, hogy „ma avatják”. (Itt egyébként nem is következetes a betűrend, mert a

„Szerdán avatják...” kezdetű cikk a „Ma avatják...” elé került! Előbb olvassuk, hogy „Eltemették Nagy Lajost”, s csak utána, hogy „Meghalt Nagy Lajos, a kiváló író”. (169).

Mindezen segítene a csoportokon belüli következetes időrend, amely logikus folyamatban tárná föl az irodalomtörténeti kutatás és az irodalmi élet anyagát, lényegesen megkönnyítve ezzel a bibliográfia áttekintését. A befűrendre e téren semmi funkció sem vár.

Ugyancsak az időrendi elv következetességét jelentené, ha a heti- és napilapok adataiban a bibliográfia nem számra, hanem keletre utalna. (Amint meglepő módon, kivételesen és következetlenül néhol teszi is, pl. 18. 122, 176: itt kétszer is stb.) A keltezés ugyanis nemcsak világos időrendi helyét adná a cikkeknek (a számozásból nem mindig derül ki ez, hiszen nem minden lapról tudjuk, milyen gyakran jelenik meg), de megvilágítaná a megjelenés bizonyos körülményeit, így elsősorban az évfordulók napját, az író elhunytának dátumát stb. Ugyanakkor viszont a lapszámozás roppant hibalehetőséget rejt magában, részint a sajtóban (igen gyakori a szám-tévesztés, a szám ottelejtése éppúgy, mint az ugrás), részint a bibliográfia szedése során. Minden bizonnyal ilyen sajtóhiba következtében keresem hiába Süle Sándornak az Irodalmi Újság 25. számában jelzett cikkét (83). Míg, ha dátumot kapnánk, könnyebb lenne az ellenőrzési lehetőség, különösen, ha évfordulós cikkekről van szó. A terjedelem csekély növekedése nem lehet itt akadály, annál kevésbé, mert a bibliográfia mostani tipográfiáját bizony nem tarthatjuk valami takarékosnak. Nem hiszünk, hogy szükség lenne ilyen szellős sorokra; nézetünk szerint a sűrűbb sorköz, kéthasábos tördelés, folyamatos (nem új sort kezdő) címfőlvétel igen sok helyet takarítana meg. A kéthasábos tördelés mellett nem kell jobb érv, mint fölütni a bibliográfia 124. és 125. lapját!

A bibliográfia hiányairól alig szólhatunk, hiszen ez nem olyan hirtelenül szembetűnő, inkább csak a későbbi használat folyamán derül ki. Mégis az ismételt szóvá kell tennünk a határainkon kívüli magyar irodalom, a romániai, csehszlovákiai (és — bár ennek mellőzése más okra vezethető vissza, a jugoszláviai) magyar könyvek, folyóiratok (*Igaz Szó*, *Fáklya* stb.), lapok (*Utunk* stb.) hiányzó anyagát. Ezen a téren sürgős intézkedésre van szükség, mert a hiányok pótlása a múlt idővel hatványozottan korlátozódik. A megoldás bizonyára az lenne, ha az eddigi anyagot pótlólag külön sikerülne megjeleníteni, a jövőben pedig — alkalmas ottani munkatársak megszervezésével vagy a magyar nyelvű lapok rendszeres itthoni földolgozásával — biztosítani, hogy a „magyar” — s nem

csupán „magyarországi” — irodalom évi bibliográfiája teljes legyen. A földolgozott folyóiratok, lapok száma egyre szaporodik. Ez éppúgy természetes, mint az, hogy nyilván könnyű szerrel lehetne még felsorolni irodalmi anyagot tartalmazó egyéb lapokat. Inkább csak a következetesség okán tehetjük szóvá, hogy ha a budapesti egyetem lapja, a *Tudományegyetem* földolgozásra került, miért nem vette föl a bibliográfia összeállítója a *Szegedi Egyetem* c. kéthetenként megjelenő lapot is, melyben igen gyakoriak az irodalmi, irodalomtörténeti cikkek, kritikák. (Csak néhány példa 54-ből: *Madácsy László*: Mórícz Zsigmond Arvácska című regénye francia nyelven, jún. 1. — *Vajtai István*: Megjegyzések a Tiszatáj júniusi számához, júl. 27. — *Baróti Dezső*: Radnóti Miklós a szegedi egyetemen, nov. 9.) Ugyanitt zajlott le egy igen tanulságos vita a munkás-folklór kérdéseiről Nagy Dezsőnek a bibliográfiában is fölvetett (36) tanulmánya körül. (Ápr. 6., ápr. 20., máj. 4.)

Elkerülte a bibliográfia összeállítójának figyelmét néhány vidéki kiadvány is, így *A szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai* sorozat több irodalmi vonatkozású száma (népköltészeti bibliográfia, Bóday Pálnak „A könyvtáros Móra Ferenc”, Vág Sándornak „Szegedi nyomda a 16. században” Csongor Győzőnek „Móra Ferenc munkássága” [bibliográfia] című füzetei), jöllehet ezek — ha nem is túl jelentősek — legalább oly értékek, mint a bibliográfia zömét kitevő hírlapi cikkek. Különösen föltűnő ez a mellőzés akkor, amikor pl. Vág Sándornak „A könyvtáros Móra Ferenc” c. cikkét — amely nem egyéb Bóday füzetének cikk-szerű ismertetésénél — fölvetette a bibliográfia (155). Néhány cikk mellőzése sem megokolt. Simonyi Zsigmondot írói személyiségként szerepelteti, Csefkő Gyulát — akinek haláláról a *Délmagyarország* december 4-i száma adott hírt, méltatván munkásságát — nem, pedig Csefkő, a magyar szóráskutatás klasszikusa éppoly irodalmi jelentőségű életművet hagyott hátra. (Hogy Csefkőről halála alkalmából a fővárosi lapok semmit sem írtak, s ezt a bibliográfia negatív is tükrözi, az is igen jellemző: a kulturális élet egészségtelen túlközpontosításának egyik tünete!)

Hasonló ehhez az a jelenség, amikor egy-egy évforduló kapcsán a MTI ráerőszakolja a maga megemlékező cikkeit a vidéki lapokra. Ilyen volt 54-ben az Ady-évfordulók (66) és Mikszáth jubileuma alkalmából (152). Úgy látszik, a „típusbútor” mellett a „típuscikk” is forgalomban van!

Sokat tett a bibliográfia az írói álnévek és betűjelek föloldása terén is. (Sokunk számára érdekes újság, hogy Galgóczy Györgyben Horváth Jánost tisztelhetjük. Vö. 29.) Sajnos azonban számos, egészen egyszerű,

kézenfekvő kiegészítést elmulasztott a bibliográfia összeállítója. Minden alaposabb kutatás nélkül, csupán újságolvasói gyakorlat alapján teljes biztonsággal, olykor legföljebb megkérdőjelezve föloldhatók például a következők:

(1.) = Lontay László (11), (d. m.) = Dutka Mária (11), (P. Z.) = Papp Zoltán (12), S. B. = Simándi Béla (?) (13., 96), A. B. = Abody Béla (?) (27), (r.) = Radó Polikárp (32), B. A. = Béres András (35), cs. p. = Csobádi Péter (49), (-i-s) = Vitányi János (49), M. T. = Markovits Tibor (50), V. J. = Vitányi János (50), K. K. = Kristóf Károly (79), B. J. = Böhm József (79), S. I. (nem J.) = Simon István (79), G. J. = Gárdonyi Jenő (88), D. T. = Dersi Tamás (118), M. L. = Magyar László (128; ez annál föltűnőbb, mert a címfőlvétel közli, hogy „Magyar László József Attila-karikatúrájával”, sőt azóta a cikk szó szerint újra megjelent, a szerző teljes nevével a Művelt Nép 1955. ápr. 10-i számában „József Attila érettségije” címmel), Sz. G. = Szabolcsi Gábor (129), (k. l.) = Kálmán László (137), I. B. = Illés Béla (140), R. M. A. = Rónai Mihály András (140), D. L. = Dalos László (140), P.-i = Pándi Pál (?) (143), V. D. = Varga Domokos (145), k. j. = Kelemen János (153, 154 stb.), L. M. = Lányi Márton (?) (155), Ö. L. = Örvös Lajos (162), S. Gy. = Sebestyén György (163, 168, 171 stb.), K. S. = Koczkás Sándor (179), Könyves László = Péter László (200).

Mindezekről, különösen a bizonytalanságokról, egy telefonbeszélgetés tájékoztathatta volna a szerzőt, sőt meggondolandó (esetleg sokszorosított kérdőív kiküldésével): a pontosság nem érne-e meg egy kis levelezést.

Néhány apróbb hiba, pontatlanság még a kötetben:

Bárczi Géza i-vel írja a nevét (17, 18 stb.), ellentétben Klaniczayval, aki viszont y-nal (74, 109); a kötet következetesen fordítva teszi. Németh Géza *Csillag*-beli cikke nem „nyelvművészetről”, hanem „nyelvművelésről” szól (17). Gottlieb Sándornak a *Tiszatáj* szerkesztőséghez intézett levele (27) semmi egyébről, mint József Attilának egyik verséről, a *Tiszatáj*-ban közölt vers értelmezéséről szól, ezért nem itt a helye, hanem a József Attilára vonatkozó irodalomnál, természetesen a cím szögletes zárójelben való kiegészítésével. Az Akadémiának a legújabbkori magyar irodalom kutatásáról (s nem: kutatásairól!) hozott határozata megjelent a *Szabad Nép* ápr. 21-i számában is (34). E sorok írójának a helyi haladó hagyományok kutatásáról, megbecsüléséről írott cikke (36) nincs, különösebb összefüggésben a néphagyománykutatással, néprajzzal, inkább az „irodalmi élet” csoportjába való, oda, ahová egy harmadik hasonló tárgyú cikke is került

(37), bár meggondolandó, nem kellene-e ezen belül a kulturális örökség ápolásáról, az irodalmi hagyományok kultúrájáról szóló, örvendetesen szaporodó cikkeknél külön csoportot föllállítani? Adjunk valamit a jó magyarságra is: a névelőt tegyük ki a csoportok címeiben (Az írók közgyűlése — 38, Az írói utánpótlás vitája — 44). Juhász Gyula „Thália” című cikkének újraközlését idézve (52) célszerű lenne az első megjelenés (*Délmagyarország*, 1919. ápr. 26.) adatait szögletes zárójelben megadni. Ezzel elkerülhetővé válik az olyasfajta tévedés, mint éppen Juhász Gyulával kapcsolatban gesztetett, hogy egy hasonló szerzőt össze tévesztünk vele, illetve fordítva, az 1954-ben megjelent cikket egy másik Juhász Gyulának tulajdonítjuk. Pákolitz István nevét a bibliográfia mindenütt (59 stb.) Pákolitznak írja. Jagamas János neve nyilván sajtóhibaként Jagamasra torzult (60). Vitatható, a „Romániai magyar elbeszélők” c. gyűjtemény címfőlvételében leendő-e a *Bp.* jelzés, csupán azért, mert a magyar Szépirodalmi Könyvkiadó megrendelésére, kiadásában készült. Jellegzetes kiállítás módja (betűtípusa, alakja, kötése stb.) azonban elárulja, az impreszum meg is mondja, hogy a román Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó gondozásában, *Bukarestben* adták ki. Legalábbis ilyen esetekben mindkét megjelenési helyet célszerű lenne föltüntetni. E kötetnek a terjedelme sem pontos: 456 helyett 458 lap terjedelmű (61). Pogány Péter tanulmányának alcíméből az egyik helyen kimaradt a „népköltési” szó (63); másutt (133) helyesen szerepel. Ugyanígy, Beke Albert és Magyar Vilmos közleményének többször idézett címéből az egyik alkalommal (117) hiányzik a „Debrecenben” kifejezés. Föl kellett volna tüntetni, hogy a *Szegedi Szép Szó* (vö. 51) nem önálló lap, hanem a *Délmagyarország* szabálytalan időközönként megjelenő irodalmi melléklete, melyet éppen ezért nem elegendő saját számozásánál fogva idézni, hanem a megfelelő *Délmagyarország* számát, illetve keltét szükséges megadni ahhoz, hogy megtalálható legyen. (Annál is inkább, mert később ez a saját számozás abba is maradt.) *Lackoné Kiss Ibolya* nevében a férje neve szlovák név, tehát nem hosszú ó (74). „A szegedi születésű Balázs Béla” c. cikk így értelmetlen (77). Minthogy ez az Irodalmi Újság cím nélküli hírenek kezdő szavaiból kreált cím, föltétlenül három ponttal kellett volna abbahagyni, majd utána szögletes zárójelben kiegészíteni, valahogy így: „emléktáblájának leleplezése”. Így mindjárt érthető az egyébként semmit mondó tétel! Szabényi Géza a Jókai-cikk azóta tragikusan elhalt szerzője, nem pedig Szabényi (123, 229). A bibliofil József Attila-kiadást e sorok írója is ismertette a *Délmagyarország* 1954.

szept. 8-i számában „József Attila költészete” címmel, terjedelmesebb írásban. Erről nem tud a bibliográfia (127). Fehér Ede ugyanitt idézett cikkének nem az a címe, ami itt szerepel; ez rovat- vagy sorozatcím volt, magának a cikknek a címe: „A Horger-ügy”. (127). Espersit János a költőnek nem tanára volt, hanem atyai pártfogója (128). A *Tiszatáji*beli cikkemnek (128) különlenyomata is volt a *Szegedi Egyetemi Könyvtár Kiadványai* 12. számaként. A „József Attila szegedi éveit nyomában” című közlemény után (130) célszerű lett volna szögletes zárójelben odairni: „Fölvívás”. Bizonyára sajtóhiba, hogy egyhelyütt (131) a *Kohó* makói (I) lapként szerepel. A „Javaslat Juhász Gyula emlékének ápolása ügyében” c. cikknek van szerzője: Jáki Gyula. (132). Szerepel is neve a cikk előtti ún. kopf-ban. Keveset mond az ilyen cím: „Juhász Gyula és Móra Ferenc (Fénykép.)” (132, 156). Először is a képen még többen is szerepelnek (egyebek közt József Attila is, tehát ott is föl kellett volna akkor már venni), másodszer pedig a kép alatt sem ez a cím állott. Ha mi alkotunk címet, azt szögletes zárójelben tegyük. Ezt valahogy így: [Juhász Gyula fényképe Móra Ferenc, József Attila, Espersit János és mások társaságában. 1924.] Móra nevével természetesen Mórát kiemelve. Célszerű a zárójeles kiegészítést alkalmazni az ilyen esetekben is: „Gondolatok egy költeményről. [Lódi Ferenc: Hazám.]”. Illetve: „Küldönvélemény egy költeményről. [Lódi Ferenc: Hazám.]” (146). Márai Sándor „A hazáról” című költeményénél föl kell tüntetni, hogy *vers* (148). A *Szegedi Tükör* cikke Móra ismeretlen leveleiről nem önálló közlemény, hanem híradás, ha tetszik, ismertetés az előtte levő tételben szereplő füzetről (153). Az ugyanitt, Móráról írott két cikk szerzőjeként szereplő Bálint Lajos neve helyesen Bálint *Alajos* (153). Ennek megfelelően a névmutatóban a másik Bálint Lajosnál jelzett cikke áthelyezendőök Bálint Alajos szintén szereplő nevéhez. Ehhez hasonló összekeverés mutatkozik meg a két Vajda László névmutatóbeli egybeolvasztásában. Más a Móra-kutató Vajda László (76, 155, 156) és más az útleírás-irodalommal foglalkozó néprajztudós (9). Jogtalanul írja a bibliográfia Gurszky István javára az új Móra-relikviákról szóló cikket, melyet e sorok írója írt (154). Illyés Gyula levele nem Móra *Ferenc*-ről, hanem máig is élő, idős bátyjáról, Móra *István*-ról szólt (154), Ferencet csak éppen érintette. Éppen azért a *bibliográfiájának külön névként kellett volna Móra Ferenc után szerepeltetnie Móra Istvánt!* Mellőzi a bibliográfia a „Hannibál föltámasztása” c. Móra-regényről írott terjedelmes hírlapi cikkemet is (*Délmagyarország*, nov. 21.). Oláh Gábor nevével nem említi (171)

Durkó Máttyás közleményét („Oláh Gábor — Juhász Gyuláról”), melyet Juhásznál közöl (131). Németh László „Petőfi Mezőberényben” című drámája nem a *Népszavában*, hanem a *Népművelésben* jelent meg (176). Hasonló Zsadányi Ede Táncsics-cikke nem a *Népművelésben*, hanem szintén a *Népművelésben* (197).

Főlölsleges helypazarlás az *abc* betűinek kirakása.

Célszerű lenne a nekrológokat rövidítés-szerűen jelezni. (Pl. Gulyás József, 105).

Benkő László soha nem írt cikket a Szabad Népbe, így a 18. lapon említett cikke sem jelent meg ott.

Veres Péter „Rossz asszonyának” felsorolt irodalma (205) nem ismertetés, hanem zómében vita. Érdemes lenne a vita-jelleget valami rövidítéssel jelezni. Hasonlóan hasznos lenne a nekrológokat is (pl. Gulyás József, 105) jelölni.

Főlölsleges helypazarlás az *abc* betűinek kirakása.

*

Egy ilyen hatalmas adat-tömeget tartalmazó bibliográfiánál természetesen elenyésznek a felsorolt — olykor szörszálhasogatóan aprólékosnak látszó, — hiányok és pontatlanságok, amelyeket jórészt csak szűkebb ismeretkörünkől válogattunk. Azonban a bibliográfia sajtóságos természete éppen a pontosságon alapszik, s az, hogy egy szűkebb tárgykörben is jócskán akadt hiány és hiba, valószínűvé teszi, hogy a más körben otthonos kutató is nagyjában ilyen arányban lelne még újabb szövegeket. Ez pedig — a korábbi bibliográfiákhoz képest föltétlen fejlődést mutató — 1954. évi kötet tanulságaként is a *további technikai megjavítást* és a *fokozottabb pontosságot* tűzi ki célul az ezutáni munka számára.

Föltétlenül szóvá kell tennünk a kiadás néhány kérdését is, így elsősorban a sajnálatosan rendszeressé vált *késést*, amely hovatovább éveket is kitesz. (A korrektúrákor, 1958-ban, még be kell szűrnom: az 1955. évi kötetnek még híre sincs, tehát a korábbi egy—két éves késés nemhogy csökkent volna azota, de nőtt!) A másik a rendkívül alacsony példányszám (500) s ezzel összefüggően a szokatlanul magas ár (50 Ft.) Azt hisszük, ha takarékosabb tipográfiával és lényegesen nagyobb példányszámban állítanák elő, harmadára is csökkenhetne az ára. Márpedig a magyar irodalom évi bibliográfiájának nemcsak az irodalomkutatók kezében kell forognia, de ott a helye minden könyvtárban és iskolában is.

Péter László

(1956)